מראה יחזקאל על התורה — ויצא

והנה אנכי עמך כו' כי לא אעזבך כו' וידור יעקב נדר לאמר כו' ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלקים, הרבה דקדוקים במקראות הללו ויש מהם שעמדו המפורשים עליהם ויש מהם שלא הרגישו בהם, דקשה חדא למה הבטיחו מקודם על נתינת הארץ ואח"כ על שמירת גופו, דמקודם הול"ל והנה אנכי עמך כו' מה שנוגע לעצמו ואח"כ מה שנוגע לזרעו, ועוד מ"ש כי לא אעזבך עד כו' משמע שאח"כ יעזבנו ובאמת המקרא צווח לא ראיתי צדיק נעזב, גם בפירוש אשר דברתי לך נדחק רש"י שעדיין לא דבר עמו, ועוד למה נסתפק יעקב בהבטחה זו במה שאמר אם יהיה אלקים עמדי כו', גם והיה ה' לי לאלקים הוא מיותר, וגם קשה שהכתוב לא פירש לנו מה היה הנדר עיין ברש"י ובתרגום, גם מלת לאמר הוא מיותר.

והענין הוא עפימ"ש אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלקיו כו' (תהלים קמו ה), ונ"ל לפרש עפ"י מה שפירשתי כבר על מה שכ' הניעור בלילה כו' [הרי זה מתחייב בנפשו, אבות פ"ג ד] שהאדם צריך להתעורר מעצמו בכל עת ובכל רגע לבל יתייאש מן הפרעניות וכל מיני עונשים שרואה שבאים על שאר בני אדם צריך לאמד נפשו כי לא נופל הוא מהם ויהיה דבק בבוראו, וזהו הניעור בלילה שמתעורר לתשובה אחרי שכבר בא חושך ואפילה הוא מתחייב בנפשו וכמ"ש הכתוב (ירמיה יג טז) תנו לה' אלקיכם כבוד בטרם יחשיך כו', וכן כתב בס' בינה לעתים [ח"ב דרוש א' לתפלה] ע"פ ואני תפלתי לך ה' עת רצון (תהלים סט יד) אעפ"י שהוא עכשיו עת רצון ואין לדינים כח לשלוט מ"מ צריך להתפלל להשי"ת, וזה"ש יעקב פה ונדר לאלקיו, אם יהיה אלקים עמדי ושמרני כו' אעפ"י שיעשה לי כל הטובות הללו ולא אהיה חסר לנפשי מאומה ואעפי"כ והיה ה' לי לאלקים שלא אתפרד מדביקותו ולא אשכח מדת הדין, ולכך הזכיר ב' השמות, והתחיל אם יהיה אלקים עמדי פי' שמדת הדין תתהפך למדת הרחמים אעפי"כ אהיה בצדקתי מעתה ועד עולם, וזהו אשרי שאל יעקב בעזרו שיש בו מדתו של יעקב שאעפ"י שהקב"ה בעזרו ואינו חסר לעצמו מכל טוב ואעפי"כ שברו על ה' אלקיו כל מעייניו על ה' אלקיו וקבלת עול מוראו ומלכותו.

והנה יש לנו לדקדק עוד לפימ"ש חז"ל שילהי ברכות (סד.) הנפטר מחבירו אל יאמר לו לך בשלום רק לך לשלום כו' עיי"ש, וא"כ יקשה למה אמר יעקב ושבתי בשלום הול"ל לשלום, והרי אם יטעה הסופר ויכתוב ושבתי לשלום הס"ת פסול א"כ הלא דבר הוא, והענין הוא שפירש הכותב שלכך אומרים לחי לך לשלום שכל זמן שאדם חי צריך להוסיף שלימות, משא"כ למת אינו מוסיף שלימות עוד כי לא המתים יהללו כו' רק מה שהכין לעצמו בעוה"ז לכן נאמר בשלום, אותו שלום שלקח עמו מהעולם הזה.

הנה כי כן אמר יעקב שהיתה נפשו מרה לו כשיצא מבאר שבע המקום שכבר נתקדש מאבותיו אברהם ויצחק וגם יצא מבית שם וגם מארץ ישראל והלך לחוץ לארץ ובפרט לחרן שהיה במקום טומאה כמ"ש וימת תרח בחרן ששם היה שבירת הכלים, ובפרט לבית לבן שהיה בעומקי הקליפות והיה ירא לנפשו מאוד שלא יפול ממדריגתו, ע"כ לא ביקש להוסיף שלימות רק הלואי שתהיה יציאה כביאה לכן אמר ושבתי בשלום אל בית אבי באותו שלום שיצאתי משם שלא אהיה גרוע מכמות שאני עתה.

אבל העצה המיוחדת לזה הוא שאמרו [אבות פ"א ז] אל תתחבר לרשע שאל יטרוד מחשבתו כלל על עסקיו רק יהא בטחונו בבוראו ולא יצטרך להחניף לרשע ולהתחבר לו כלל, ולזה נאמר (תהלים לז כה) לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם, דלכאורה קשה שינויי הלשונות שבמקרא הזה, וגם מה רבותא שהצדיק אינו נעזב הלא אין שום דבר שבעולם שנעזב מהשי"ת כי מיד שמסיר השגחתו יחזרו מיש לאין המוחלט, אבל ביאור הדבר שהכתוב הזהירנו (ישעיה כו ד) בטחו בה' עדי עד כו' צור עולמים, פירוש כי כשאדם אוכל בזכות אבותיו או בזכות עצמו יש שיעור לדבר שאח"כ כשיכלה אותו הזכות הוא נעזב מזכיותיו, משא"כ כשאינו לשום קיבול שכר רק ע"י מה שהוא דבוק בבוראו ובודאי הקב"ה ימלא חסרונותיו ועי"כ הוא דבוק בבוראו, הנה לדבר זה אין שיעור ותכלית ולעולם לא יופסק, ולכך אמר דוד (תהלים טז א) שמרני אל כי חסיתי בך, רק בעבור שאיני סומך על שום דבר רק עליך, וכמו כן אמר (ש"ב כב ג) אלקי צורי אחסה בו, בעבור שהוא אלקי צורי ובודאי יפרנס מעשי ידיו, וע"כ הזהיר הכתוב לבטוח בה' עדי עד שלא יופסק, ונתן טעם כי הוא צור עולמים והוא מחיה את הכל אעפ"י שאין שום זכות, וזה שאמר לא ראיתי צדיק נעזב מי שהוא צדיק באמת ודבוק בבוראו אינו נעזב לעולם מחמת שאינו אוכל בעבור שום חוב רק על דביקותו ובטחונו, וזרעו מבקש לחם, שזרעו אינו צדיק רק אוכל בזכות אביו, אינו מבקש לחם, אבל מ"מ אפשר שיהיה נעזב מזכות אבותיו שיתמו.

וע"כ פתח הכתוב תחלה בהבטחת הארץ שזה יבא לו עכ"פ שכבר נשבע לאבותיו, ואח"כ הבטיחו להיטיב עמו מבלי שום זכות וחיוב רק בעבור האהבה והדביקות וזה יתקיים לו לעולם, וזה"ש כי לא אעזבך עד אם עשיתי אשר דברתי כלומר כל זמן שהעשיית הטובות שאני מיטיב עמך הוא מחמת דביקות שלך ולא מחמת הבטחת אשר דברתי לך לא תהיה נעזב, אך אם לא תתקיים באמונתך ובטחונך ואצטרך ליתן מחמת ההבטחה שדברתי לך בודאי תהיה נעזב אח"כ כשיכלה הזכות והחיוב של ההבטחה, וזהו אשרי שאל יעקב בעזרו שעזרו וישועתו של הקב"ה הוא כמדת יעקב והיינו מחמת ששברו על ה' אלקיו שאוכל בשביל שהוא בעל בטחון, ולזה אמר השומר אמת לעולם שזה קיים לעד כנ"ל, וע"כ שם יעקב אל לבו שלא לנטות מדרך הזה.

וזהו וידר יעקב נדר, והנדר היה לאמר אם יהיה אלקים כו' ושמרני כו' שיאמר תמיד ויהיה מרגלא בפומא דברים הללו שכל עסקיו תלוים בחסדי הבורא וכשילך לבטח במחשבה זו בודאי לא יחסר כל טוב, וסיים והיה ה' לי לאלקים שישאר תמיד במדריגתו להיות מרכבה לשכינה.

וידר יעקב נדר כו', במדרש רבה על כולן השיבו ועל הפרנסה לא השיבו, והוא תמוה האיך שייך התשובה קודם להשאלה וכמ"ש המדרש הזה בעצמו לבסוף, והנ"ל דבלא"ה צריך להבין במ"ש אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי וגומ' דקשה באמת למה לא התפלל כיון שהיה בעת ההוא בצרה גדולה בעירום ובחוסר כל יחידי ועני, אך י"ל דיעקב היה סובר דאין ראוי להתפלל לשנות רצון הבורא וקבל הכל באהבה, אבל באמת אין זו טענה, כי באמת הקב"ה טוב ומטיב רק השינוי הוא מצד המקבל וע"כ ראוי להתפלל שיסיר המסכים המבדילין ויקבל הטוב בהדיא כמו שהוא רצון הבורא וכמו שכתבתי במ"א, וע"כ נגלה אליו הקב"ה והבטיחו בהבטחות הללו כדי שידע שרצון הקב"ה להטיבו רק הדבר תלוי בו שיתפלל, וזהו על כולן השיבו כלומר שפתח לו פתח לשוב ולהתפלל אבל על הפרנסה לא השיבו ולא רצה להבטיחו שבזה תלוי עיקר עבדות הבורא במדת הבטחון רק יעקב שם עצה בנפשו להתפלל גם על זה.

אכן יש ד' במקום הזה ואנכי לא ידעתי ויירא ויאמר כו', נ"ל עפימ"ש וד' בהיכל קדשו והיינו דאמרינן [זוה"ק ח"ב קע"ח ע"א] יחוד קוב"ה ושכינתיה וידוע שאברהם ויצחק מתיחדים ע"י שהוא הדעת והתחברות, וזה שאמר יעקב שראה יחוד בעולמות עליונים ולא האמין בעצמו שזכה כבר לשני המדות אהבה ויראה, לזה אמר אכן יש ד' במקום הזה, שהשכינה נקראת מקום שהיא מקומו של עולם, וכבר יש יחוד ד' בהיכל קדשו ואנכי לא ידעתי שעדיין אין לי הדעת, לכן ויירא הכניס עצמו להשלים היחוד.

וע"כ נאמר אצל העקידה עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה, כי ידוע שענין העקידה היה לאכללא אשא במיא וכמ"ש אברהם הוליד את יצחק, שע"י התחברות חסד וגבורה נבנה העולם ובא' לבד לא היה יכול העולם להתקיים, וזהו עתה ידעת"י, עכשיו יש לי הדעת בעבור כי ירא אלקים אתה שהגבורות נכללו בהחסדים, וע"כ נאמר אחר העקידה שני פעמים אברהם אברהם, שהראשון הוא חסדים לבד והב' כולל גבורה כמבואר בכוונות.

וכבר ביארתי [לעיל פ' חיי שרה] עמ"ש שאברהם קראו הר דהיינו חסדים כי כל דאכיל דלאו דיליה כו' ויצחק קראו שדה מקום יראה כמ"ש המהלך בדרך יחידי ויעקב קראו בית אל שכולל שניהם שבחוץ הוא מצומצם ותוכו רצוף אהבה, וז"ש ויקרא למקום ההוא בית אל שמחסדים פשוטים נעשה בית מיוחד בעבור כי שם נגלו אליו האלקים ששם נתגלו לו הדינים בברחו מפני אחיו, שע"י שהיה בצרה נתכלל במדה"ד וזכה להמתיק הדינין בשרשן.

חידושי אגדה לברית מילהותאמר אסף כו' ותקרא שמו יוסף כו', בדרך פשוט דערלה נקרא חרפה כמ"ש כי חרפה היא לנו לתת בתנו לאיש אשר לו ערלה, וגם הוא בעל מום כמ"ש והיה תמים, וז"ש אסף כו' את חרפתי שכבר נימול או שנולד מהול לחד מ"ד ומעכשיו אין לי עוד להתפלל רק שיוסף ד' לי בן אחר.

ובאופן אחר עפימ"ש (דברים כג טו) כי ה' מתהלך להצילך ולתת אויביך, דישועת ישראל בב' אופנים הא' היא המפלה לאוה"ע וזה נעשה ע"י יוסף שהיה שטנו של עשו כמ"ש ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף כו' והשנית ביאת הארץ ובנין בהמ"ק שהיה בחלקו של בנימין, וז"ש ותאמר אסף כו' את חרפתי ע"י לידת יוסף שהיה מפלה לשונאי ישראל המחרפים אותנו ומשעבדים בנו ומ"מ קראה שמו יוסף לבקש ג"כ על הישועה של בנין בהמ"ק ע"י בנימין, וז"ש לאמור יוסף ה' לי בן אחר שבחלקו יבנה בהמ"ק ב"ב ותהיה הגאולה בשלימות.